

BRIEVEN UIT DEN VREEMDE

DE GENEESKUNDE IN HET AMAZONE-GEBIED (III)

Geachte Redactie,

Was het door de grote welwillendheid waarmee ik in de ziekenhuizen van Amazonië ben ontvangen, mogelijk hiervan tot op zekere hoogte een indruk te krijgen, veel moeilijker was het mij, een beeld te vormen van de hulp die de zieken in de stad zelf ten dienste stond. Buiten de ziekenhuis-policlinieken, die zich in een zeer druk bezoek mogen verheugen, zorgen de in de steden gevestigde huisartsen en specialisten voor degenen, die hun hulp nodig hebben... als zij die kunnen betalen. Ook specialisten maken gewoon huisbezoek al of niet buiten de huisarts om. Een echte, blijvende band tussen de familie en de huisdokter leek mij daar een nogal zeldzaam verschijnsel.

Wanneer een arts door een patiënt wordt ontboden, werpt de zieke zich vol geestdrift en overgave op de voorgeschreven maatregelen en medicijnen. Hij verwacht zoveel daarvan, dat de teleurstelling groot is wanneer er niet binnen de 24 uur een verrassende verbetering is ingetreden. En al heel spoedig leidt deze deceptie tot het inroepen van de hulp van een tweede geneesheer. Ook van hem worden wonderen verlangd. En aangezien de Braziliaanse artsen die net zo min kunnen verrichten als wij, doet weldra weer een nieuw geneesmiddel of een nieuwe arts zijn intrede. De beide voordien geconsulteerde collega's blijven al of niet hun behandeling met grote energie voortzetten, onkundig en onafhankelijk van hun mede-therapeuten of volkomen onverschillig daarvoor. Grootmoeders, buurvrouwen en vrienden bevelen hier tussendoor nog weer andere artsen, kwakzalvers, genees- en tovermiddelen aan, waarvan in snelle opeenvolging een dankbaar gebruik wordt gemaakt, hoewel de dankbaarheid natuurlijk niet langer duurt dan het gebruik.

De huisartsen en de specialisten van de patiënt, die veel geld moet betalen, zetten desondanks hun behandelingen voort, onmachtig in deze chaos orde te scheppen, omdat de een nooit weet wat de ander doet en omdat er blijkbaar een hechte, collegiale samenwerking ontbreekt. Dit zou het enige middel zijn om met succes een einde te maken aan de onredelijke verlangens van het ongeduldige, onverstandige patiëntenpubliek en aan de ongebreidelde tierende kwakzalverij.

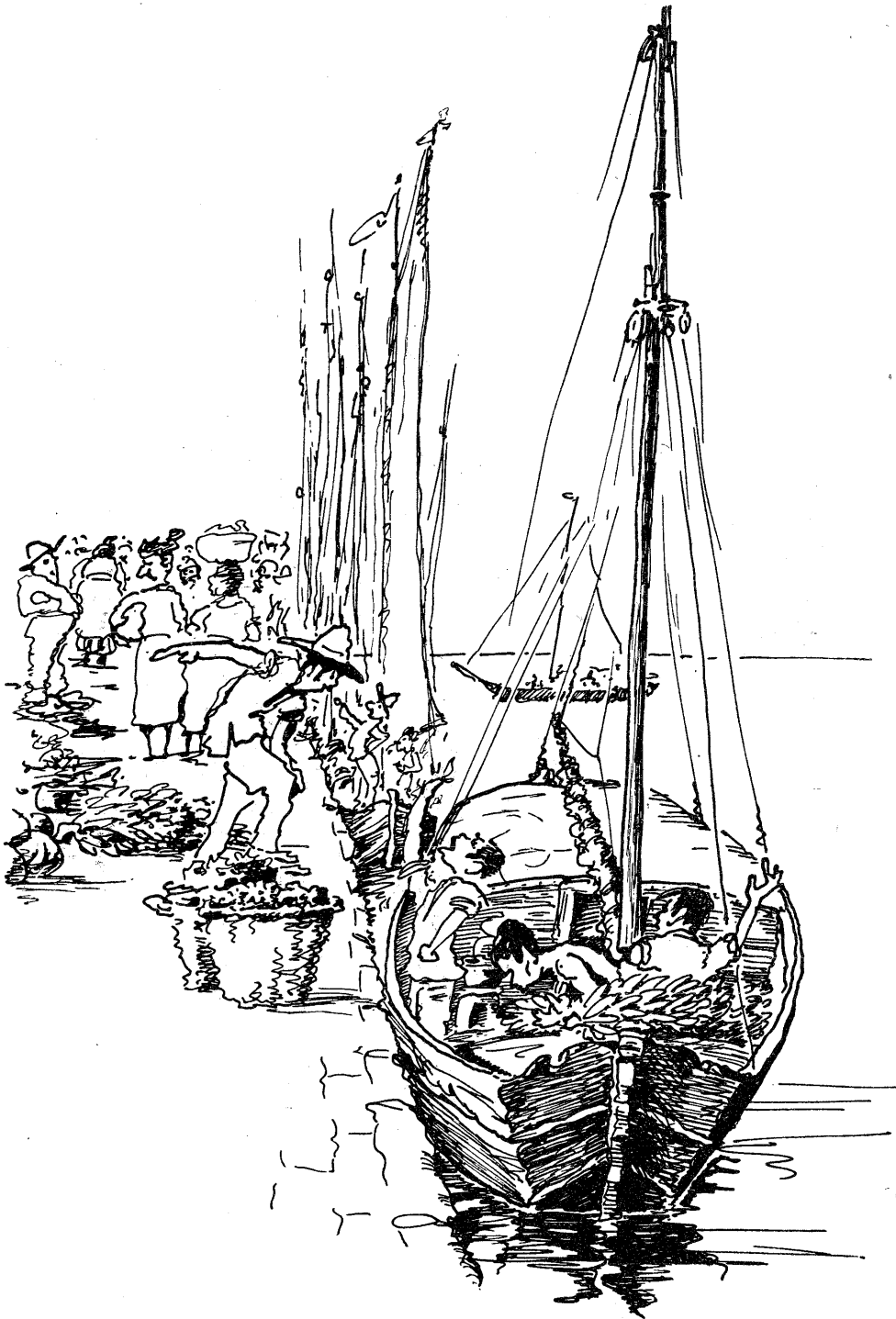
Dat door deze wantoestanden de geneeskundige verzorging ernstig wordt geschaad, ligt voor de hand. Zij hebben ongetwijfeld een ongunstige invloed op de bereikte resultaten, en wakkeren bij de mensen de angst voor ziekte aan. Angst is altijd een slechte raadgever; hier brengt zij de mensen ertoe grote sommen uit te geven voor alle mogelijke en onmogelijke geneesmiddelen en kwakzalverijen, ook al moeten zij zich onverantwoorde offers getroosten om die te betalen. Mede door het tekort aan artsen is de geneeskundige verzorging onvoldoende. Maar door de hierboven beschreven foutieve verhouding tussen artsen en patiënten wordt er veel te weinig profijt getrokken uit de kennis en de arbeid der medici en uit het goede geld dat door de mensen aan geneeskundige verzorging wordt besteed, zodat er tenslotte toch nog veel wordt verspild.

Doordat het aantal artsen naar verhouding zo gering is en de verlangde honoraria zeer hoog zijn, kan de grote massa zich niet van particuliere doktershulp voorzien, en er zijn ook geen ziekenfondsen. Wel bestaat er in de steden een soort van gezondheidshuizen en consultatiebureau's, maar die zijn of overbelast, of te duur of de dokter is er vaker niet dan wel. Hun prestaties blijven dus gewoonlijk ver beneden de verwachtingen. Vandaar dan ook dat ik een paar door nonnen gedreven consultatiebureau's voor zwangeren, voor zuigelingen en voor gezinszorg ongekend zag bloeien. Zonder twijfel werd daar zeer veel en goed werk verricht. Doch er was nergens een arts bij aanwezig. De nonnen probeerden door toewijding en ijver aan te vullen, wat zij aan medische kennis ontbeerden. Hoe groot mijn bewondering voor haar verrichtingen ook was, vooral op het gebied van voorlichting en hygiëne, bestrijding van kwakzalverij en bijgeloof, het was haar natuurlijk onmogelijk zich te onthouden van medische behandeling, omdat verwijzen naar „de dokter” een illusie betekent. Onvermijdelijk ontaarden haar goedbedoelde zorgen dus telkens in een onbevoegd uitoefenen der geneeskunde, wat even onjuist en even gevaarlijk is als elke andere goedbedoelde kwakzalverij. Toch stelde ik bij gebrek aan beter haar optreden op prijs; immers menigeen vindt er baat, derwaarts gedreven door de practische stelregel: „als men niet vindt de kip die men mint, dan moet men maar minnen de kip die men vindt.”

Tallos velen moeten het echter ook zonder deze soort hulp stellen. Het ligt voor de hand

dat de kabokels (rivierbewoners van min of meer gemengden Indiaansen bloede) de hulp die elke zieke mens nu eenmaal altijd verlangt, dan gaan zoeken bij de volksgeneeskunde, de kwakzalverij en de tovenarij, die hier een vruchtbare akker vinden. Natuurlijk is dat onjuist; maar het grote gevaar van de kwakzalverij is het negeren van werkelijke geneeskundige hulp. En nu deze hier toch niet te vinden is, mag men de kwakzalverij naar mijn gevoel nauwelijks veroordelen en zeker niet bestrijden, omdat de resultaten van de suggestie nooit kunnen worden ontkend en toch dikwijls beter zijn dan niets.

Nog erger dan de kwakzalverij en tovenarij zijn de volkomen ondeskundig, soms bijna misdadig zelfzuchtig onbevoegd uitgeoefende geneeskunde en pharmacie, die niet alleen in de steden maar vooral ook langs de rivieren hun vele slachtoffers weten te vinden.

De markt Ver-o-Pezo aan de rivierkade te Belém.

Maar laten wij nog even in de steden van het Noorden blijven, in Belém en Manáus. De niet officiële geneeskunst hokt er tezamen aan de rivieren, bij de haven, waar ononderbroken markt wordt gehouden. Ik mag gerust zeggen markt van alles. Talloze barken, kano's en batalão's brengen hun waren aan, waardoor die markten een schilderachtig aanzien krijgen en een sfeer van romantiek, die het oog verrukken en bij een niet al te nauwkeurige beschouwing de geest bekoren. Op de kaden zijn de kleurige vruchten hoog opgestapeld tegen een achtergrond van rode, gele, bruine en blauwe zeilen. De blik glipt er telkens even tussendoor om te genieten van het fleurige schouwspel, dat de handig manoeuvrerende vaartuigen bieden, bestuurd door koperkleurige Indianen en door kabokels als zeerovers. Zij brengen behalve bananen en para-noten allerlei andere vruchten aan: goudgele sinaas-appels; dieppaarse palmpitten, vuurrode tomaatjes, en pepertjes die even fel van smaak zijn als van kleur. Zij voeren ook alle mogelijke vissen aan: kolossale pirarucu's van honderden kilogrammen, die de grootste zoetwatervissen ter wereld zijn, en lekkere, dikke tambaqui's. Er komen grote krabben, die in groene bladerballen zijn bijeen gepakt. Zij liggen naast hele stapels wondervissen, met lange voelsprietten, en wisselen af met roodbruine uitstallingen van aantrekkelijk, primitief aardewerk, waarnaast een grote, onverstoorbare maraboe diepzinnig naar zijn eigen snavel staat te kijken.

Kraampje van een „apotheek-houdend geneeskundige” op de markt Ver-o-Pezo.

Lange rijen wankelende kraampjes steunen elkaar broederlijk in het gewoel van drommen schuifelende mensen die veel kijken en veel kopen. Juist vanwege een paar van die tentjes leid ik U naar deze markten aan de oevers van de Grão Para en de Rio Negro. Want de kraampjes, waarvoor ik Uw aandacht vraag, zijn van „collega's”, van een soort apotheek-

houdende geneeskundigen, zij het dan zonder enige opleiding of diploma. Zij verkopen daar de geneeskrachtige kruiden, wortels en vruchten van rivier en oerwoud. En met „deskundig” advies.

Mijn warrige baard, mijn bruingebrande huid en mijn onverzorgde khaki-hemd verleenden mij blijkbaar zo'n vertrouwenwekkend uiterlijk, dat ik hun met mijn slechte Portugees een schat van medische kennis kon ontlokken. Ik heb er een paar capita selecta van de kabokel-geneeskunde genoten. Ik weet nu, dat de *Mucura Coá* (*Petiveria alliacea*) zweet en urine afdrijft en bovendien prima helpt tegen menstruatiestoornissen. Vaginaal toegediend, heeft het een abortieve werking. Het extract ervan helpt tegen verlammingen, waterzucht, reumatiek en beriberi. De gestampte wortel helpt bij langdurig gebruik tegen imbecillitas en hersenverweking. *Pajamarioba* (*Cassia occidentalis*), dat voor de invoer van koffie in Brazilië als „koffie” algemeen werd gedronken, is een diureticum, een laxans en een wormmiddel. Mijn koperrode leermeester vertelde mij, dat er in vroeger tijden toen het pajama-

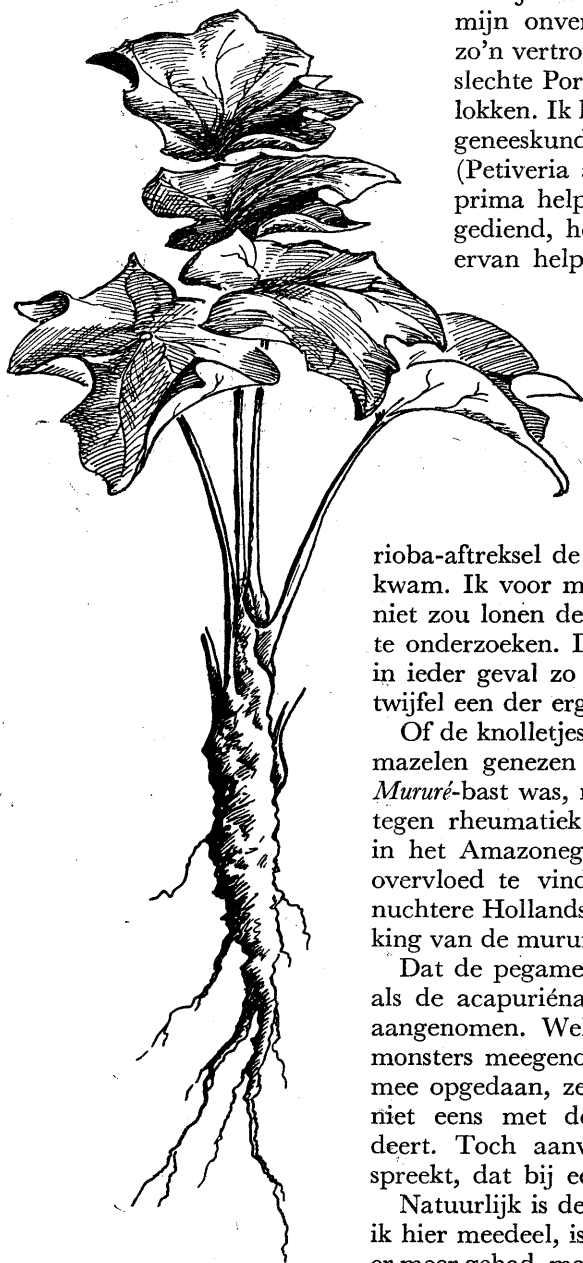
rioba-aftreksel de volksdrank was, malaria vrijwel nooit voorkwam. Ik voor mij ben er niet van overtuigd dat het de moeite niet zou lonen de werking ervan op de malaria-plasmodia eens te onderzoeken. De chemische preparaten zijn in Amazonië in ieder geval zo weinig populair, dat malaria thans zonder twijfel een der ergste volksgesels is.

Of de knolletjes van *safrao* (saffraan) bij ons ook zo vlot de mazelen genezen als daar, durf ik slechts te hopen. Maar de *Mururé*-bast was, naar mij werd verzekerd, een afdoend middel tegen reumatiek; het is mij echter gebleken dat reumatiek in het Amazonegebied nog veel meer voorkomt dan de in overvloed te vinden mururé. Het getuigt slechts van mijn nuchtere Hollandse ongelovigheid dat ik aan de afdoende werking van de mururé-bast wens te twijfelen.

Dat de pegamento-wortel het bloed even doeltreffend zuivert als de acapuriënbast de urine, wordt in Amazonië algemeen aangenomen. Weliswaar heb ik van al deze geneesmiddelen monsters meegenomen, maar ik heb er nog geen ervaringen mee opgedaan, zelfs op mijn eigen gynaecologisch gebied nog niet eens met de bota-bast, die een vlotte bevalling garandeert. Toch aanvaarden de mensen het als iets dat vanzelf spreekt, dat bij een dwarsligging moeder en kind sterven.

Natuurlijk is de inlandse kruidenschat veel uitgebreider. Wat ik hier meedeel, is slechts de stof van een enkel college. Ik heb er meer gehad, maar de uitbreiding van mijn farmacologische kennis was toch maar zeer oppervlakkig. In de eerste plaats komt chemie er niet bij te pas en in de tweede plaats is het klimaat een verderfelijke factor voor de waarde der inlandse kruiden. Zij groeien namelijk met zo'n ongebreidelde snelheid in de broeikas-atmosfeer van de Amazone-wouden, dat geen plant behoorlijk gelegenheid krijgt zijn chemicaliën te concentreren. Behalve voor de voedingsstoffen, en de vitamines die zich onder het eeuwig dichte bladerdak slechts in geringe mate vormen, geldt dit ook voor alle mogelijke geneeskrachtige stoffen. Daardoor is, ook van de planten die voor de geneeskunde werkelijk van waarde zijn, het extract dikwijls zo slap, dat het nut ervan op zijn minst twijfelachtig moet worden genoemd, want de kabokels zijn niet in staat, deze aftreksels in vitro te concentreren.

Dit heeft de tovenarij en de wondergeneeskunst natuurlijk in hoge mate gestimuleerd. De mensen moeten toch iets hebben! Vandaar dan ook dat de kraampjes van de apotheekhoudende geneeskundigen die ik heb bezocht en bekeken, behalve van medicinale kruiden rijk waren voorzien van dolfjientanden tegen kiespijn en van krokodillentanden tegen de

Pião (*Jatropha Curcas*),
stypticum en laxans,
tevens een
middel tegen slangebeet.

moeilijkheden, die kleine kinderen bij het tandjes krijgen moeten verwerken. Kameleonvellen tegen asthma en miereneterhuidjes tegen reumatisch werden mij door de mededeelzame collega warm aanbevolen. Enig inzicht in het hoe en waarom vermocht ik helaas niet te verwerven. Vandaar dat mijn vertrouwen in deze geheimzinnige geneesmiddelen even gering bleef als dat in de zeepaardjes tegen mazelen en pokken, en gedroogde zeesterren tegen blindheid.

Het nut van gevederde dierenkadavers tegen syphilis, en van afgehakte klauwen of staarten van panters tegen vrouwenziekten kon ik, ook als gynaecoloog, onmogelijk begrijpen. Vooral ook omdat de gebruiksaanwijzing niet nader werd aangeduid dan: uitwendig. Dat wil zeggen dat deze genezing belovende artikelen op de een of andere manier aan het lijf of in de hut van de patiënt moeten worden opgehangen. De grootte van de dosis maakt dit uit. Zo hangen zij bij voorbeeld een gierepoot aan de hals en een hele gier, keurig uitgedroogd aan een paal van de hut, evenals een grote pirarucu-bek, terwijl een paar schubben, die zo groot kunnen zijn als een kinderhandje, zonder bezwaar op het lijf kunnen worden gedragen.

Ook de wel zeer ver uiteenlopende werking van aan snippers geknipte slangehuid tegen diarrhee en tegen achterlijkheid ging ver boven mijn begrip. Ik troost mij met de gedachte dat ook de medische faculteiten van Rio de Janeiro en Recife hier voor onoplosbare raadsels zouden staan.

Merkwaardig vond ik het dat al deze wondermiddelen, tezamen met de veelgevraagde tandenborstels en tandpasta op de markt te Belém, die de veelbetekenende naam draagt van „Ver-o-Pezo”, dat „Let-op-het-gewicht” betekent, even vlot en even duur werden verkocht als op de markt aan de rivierkant van Manáus, tegenover de aanlegplaatsen van de modernste zeeschepen uit alle delen der wereld.

Haarlem, Augustus 1954

A. MELCHIOR

ARTS EN SAMENLEVING

BESPREKINGEN

HET RESULTAAT VAN LUCHTONTSMETTING MET ULTRAVIOLET LICHT IN SCHOOLLOKALEN. — Hoewel een bevredigende graad van luchtontsmetting op verschillende wijzen is te verkrijgen, vinden deze methoden in het dagelijkse leven weinig of geen toepassing bij de bestrijding van de zogenaamde „airborne infections”. De zojuist gepubliceerde resultaten van een drie-jarig onderzoek¹ in 6 Engelse scholen kan geen geestdrift wekken voor gebruik van ultraviolette stralen. Naar bacteriologische maatstaven werkten deze zeker doeltreffend, maar de ziektefrequentie daalde slechts weinig.

Zes lagere scholen met kleuter-afdelingen, in een voorstad van Londen, waren het terrein van onderzoek van Januari 1947 tot eind 1949. In de klaslokalen en andere grote ruimten van 3 scholen werden op een hoogte van ongeveer 2½ meter de ultraviolet licht uitstralende buizen aangebracht met een afscherming, zodat rechtstreekse bestraling van de kinderen werd voorkomen. De 3 andere scholen dienden ter verschaffing van contrôle-waarnemingen, waartoe zij zich ogenschijnlijk goed leenden.

Gedurende 3 jaar werd bij gemiddeld 1550 kinderen der bestraalde klassen en gemiddeld 1860 kinderen der contrôle-scholen aantekening gehouden van het schoolverzuim en de redenen daarvan. Geregeld en systematisch werden waarnemingen gedaan naar het micro-klimaat in de lokalen (temperatuur, vochtigheid, luchtverversing), het bacterie-gehalte van de lucht, de intensiteit der ultraviolette straling en zelfs de beweeglijkheid en spreekfrequentie der kinderen. Aanvaardt men — en de schrijvers geven daartoe vele gronden aan — de overeenkomst tussen beide schoolgroepen in alle in aanmerking komende factoren, met uitzondering van het al of niet toepassen van ultraviolette bestraling, dan kan men het volgende vaststellen.

Bacteriële aërobe flora. De mediaan van het algemene kiemgetal van de lucht was in elk der 9 afzonderlijke schoolperioden (elk jaar werd in drieën verdeeld) in de bestraalde scholen lager. Voor de gehele waarnemingstijd bedroeg het verschil 17 pct van de in onbestraalde scholen gevonden waarde.